

Bořek Neškudla

*Encyklopedie
řeckých bohů
a mýtů*

Bořek Neškudla

*Enyklopedie
řeckých bohů
a mýtů*

Nakladatelství Libri
Praha 2003

© Bořek Neškudla, 2003
Illustrations © archiv autora, 2003
Odborný recenzent: prof. PhDr. Radislav Hošek
© Libri, 2003

ISBN 80-7277-125-6

OBSAH

Úvod do řecké mytologie **7**

Slovník **13**

Prameny a literatura **227**

Řecká mytologie zanechala hluboké stopy v celé evropské vzdělanosti. Ve významných dílech literatury, výtvarného umění, ve filozofii, filmu, dokonce i v každodenním životě nacházíme odkazy ze světa dávných, barvitých a velmi působivých řeckých bájí. Bez jejich znalosti často nelze proniknout ke kořenům dnešní evropské vzdělanosti a umění. Řecké mýty, stejně jako mýty ostatních národů a civilizací, odpovídají na otázky vzniku světa a jeho řádu, vysvětlují v bájných příbězích přírodní jevy, chování lidí i zvířat a odhalují původ náboženských praktik a institucí.

Řecká mytologie je svým základem naturalistická, vychází především z přírody a samotného radostného pozemského života. Staří Řekové personifikovali každý aspekt svého bytí, ať již šlo o jevy přírodní či později kulturní. Země, řeky, hory, přírodní úkazy byly považovány nejen za součást přírody, ale zároveň byly ztotožňovány se svými mytickými postavami. Stromy opatrovaly → dryady, některé stromy se spojovaly i s konkrétními bohy (dub byl zasvěcen → Diovi, oliva → Athéně, vavřín → Apollónovi, myrta → Afroditě, topol → Héraklovi). Strážkyněmi vodních pramenů se staly → nymfy a řeky splynuly s říčními bohy. V nejstarších dobách řecké historie zůstávala příroda základním zdrojem obživy, a proto lidé zaplnili krajinu svatyněmi a posvátnými místy, které měly sloužit k získání náklonnosti příslušných bohů.

Někteří bohové měli svá jednoznačná epiteta, jež označují typickou vlastnost svých nositelů, jejich funkci nebo vzhled (→ Apollón Lykeios atd.), přičemž tyto básnické přívlastky mohly být v nejstarších dobách i jmény samostatných bohů (např. Héra Eileithyia a Eileithyia), která teprve později na sebe převzala dominující bohové olympští.

Bohové řecké civilizace byli svými věřícími považováni také za vlivné pozemské vládcy. Lidé přičítali své úspěchy náklonnosti bohů, životní nezdary jejich nepřizní, způsobené nedostatečně prokázanou úctou, ať již se tak dělo úmyslně či nevědomky. Přízeň bohů bylo mož-

né získat modlitbami či obětmi. Každý člověk měl v řecké společnosti dané postavení (od bohů po ty nejchudší). Všichni bez rozdílu se měli chovat podle svého zařazení, pokud měl někdo příležitost povýšit na společenském žebříčku, mohl narazit na překážky, protože takové chování by se dalo považovat za zpupnost vůči bohům.

Řecké mýty mají převážně původ ve třech základních okruzích. První skupinu tvoří mýty spojované se životy i činy bohů a →héroů, týkající se vzájemných vztahů mezi nimi i smrtelníky. Můžeme sem zařadit také výklady o vzniku světa, stvoření lidí, o potopě, popisy příbuzenských vztahů mezi bohy, dále příběhy a výklady vážící se k bohům a →héroům. Dalším významným mytologickým okruhem jsou legendy, popisující významné události z mytického dávnověku, do nichž zasahují bohové. Nejvýznamnější jsou události kolem →trójské války a cyklus příběhů →sedmi proti Thébám. Do této skupiny patří také mýty s určitým morálním podtextem (→Oidipús). Poslední skupinu mýtů tvoří lidová vyprávění, zejména napínavé nebo zábavné příběhy ze života →héroů (→Théseus, →Perseus).

Prameny pro poznání mýtů jsou poměrně bohaté. Můžeme za ně považovat jednak díla literární (dramata, eposy, lyriku, díla mytografů a geografů), jednak památky hmotné (především umělecké předměty – sochy, plastiky, malované výjevy na vázách a mincích, ale také tabulky s lineárním písmem B, rozluštěným v 50. letech 20. století M. Ventrisem).

Nejslavnějším zdrojem bájných příběhů jsou zejména díla →Homérova a →Hésiodova, jejichž pojetí bohů se stalo klíčem pro další zpracování mýtů a mytických námětů. Homérské eposy *Ilias* a *Odyssea* nám zprostředkovávají mytický svět bájných mocných králů a hrdinů, jehož chod je především v rukou nejvyššího boha →Dia, případně dalších bohů, přičemž všichni, ať bohové či lidé, zůstávají podřízeni osudu (→Moira). Hésiodova *Theogonie* je jedním z nejvýznamnějších pramenů pro poznání řeckých bohů a zejména jejich původu a vzájemných vztahů mezi nimi. Hésiodos podává ucelený kosmografický názor. Okruh básní epického cyklu je pro nás pramenem poznání událostí kolem →trójské války a →sedmi proti Thébám (tzv. Thebais). U lyrických básníků se setkáváme s mytickými motivy zejména u Pindara. Mytologické náměty rozvíjeli ve svých dramatech i nejvýznamnější řečtí dramatikové (Aischylos, Euripidés, Sofoklés), božské zásahy jsou samozřejmě i pro historika Hérodota jako nezbytná součást historických událostí. Řadu mytických příběhů nalzáme u helénistických básníků, kteří ve své umělecké tvorbě kladli důraz na

učenost (Kallimachos a Apollónios Rhodský, jehož epos *Argonautika* nás seznamuje s putováním → Argonautů a hledáním zlatého rouna). Mýty se objevují i u jejich kompilátorů (Diodóros Sicilský). Z období římského císařství jsou pro nás zdrojem mytických příběhů především díla básníka Ovidia, jehož *Proměny* zpracovávají řadu bájí, dalším pramenem je mytologická příručka *Genealogiae*, připisovaná římskému vzdělanci Hyginovi, a spisy geografa Pausania (Cesta po Řecku).

Řecké báje a mýty se staly nevyčerpatelnou studnicí umělecké inspirace v celé Evropě, zejména od období renesance, a to jak v literatuře (F. Petrarca, G. Boccaccio, Dante Alighieri, později J. Milton, J. Racine, J. W. Goethe, J. Cocteau), ve výtvarném umění (S. Botticelli, Tintoretto, P. P. Rubens, Rembrandt), tak i v hudbě (Ch. Gluck, R. Strauss, J. Offenbach) a ve filmu (P. P. Passolini, M. Kakojannis).

Pozdější řeckou antickou mytologií a náboženstvím tvoří směs názorů a praktik řecky mluvících národů, přicházejících ze severu, a původního místního obyvatelstva (Pelasgů), nositelů heladské kultury.

Mytologii a náboženství obyvatel, žijících v řeckém vnitrozemí před příchodem Řeků, známe jen útržkovitě. Pravděpodobně se přibližovalo krétskému náboženství. Minojské krétské náboženství poznáváme především z archeologických nálezů a uměleckých děl. Původně se bohové zřejmě uctívali v jeskyních, na stromech nebo na vrcholcích hor, později známe svatyně dochované v palácích. Hlavním představitelem kultu byl totiž panovník. V krétském náboženství se těšila velké úctě vládkyně lovu (*potnia théron*) a → Gaia (Matka země). Jako rozšířený náboženský symbol nacházíme býčí rohy a dvojitou sekýru, což zřejmě ukazuje na kult býka uctívaného především na Krétě (viz mýtus o → Pasifae a → Minótaurovi, → Minós byl považován za syna → Diova, jenž se spojil s jeho matkou → Európou právě v podobě býka). Častým atributem také bývá had, který jako chtonické božstvo ukazuje na sepětí se zemí, ale také s podsvětím. Krétská bohyně matka jako ochránkyně a dárkyně úrody se pak objevila i v řeckých mýtech, zejména v okruhu bohyně → Déméter.

Indoevropští Řekové (Achajové) přišli do vlastního Řecka ze severu v období 2200–1900 před n. l. Mísením heladské kultury původních obyvatel s kulturními vlivy Achajů vznikla kultura mykénská (16.–12. století před n. l.), pro niž byly charakteristické mohutné paláce a hradby z obřích kamenů, tzv. kyklopského zdiva (např. Mykény, Tiryns). Mykénská civilizace zanikla v průběhu 12. století před n. l. a o příčinách jejího pádu existují pouze dohady; jeden z výkladů se opírá o svědectví starých příběhů (→ sedm proti Thébám), které hovoří

o vzájemných bojích mezi jednotlivými vládci. K rozpadu mykénské civilizace zřejmě přispěly i barbarské nájezdy tzv. mořských národů a příchod dalšího řeckého kmene Dóřů ve 12. století před n. l. (v řecké tradici označovaný jako návrat →Héraklovců). Do mykénského období také spadají události kolem dobytí →Tróje. Mnoho základních řeckých mýtů je spojeno s centry mykénské kultury (→Perseus a →Atreus v Mykénách, →Oidipús v →Thébách, →Héraklés v →Thébách a v Tiryntu), což odkazuje na starobylost těchto příběhů.

V oblasti mýtů došlo k synkretismu náboženských a mytických představ. Příchozí přinesli indoevropského boha, vládnoucího nebi a počasí (→Zeus, Dyauš, v sanskrtu = jasné nebe). Zeus také nese některé rysy krétského nebeského božstva, jehož zrození se na ostrově slavilo. S Diem přišla jeho božská manželka →Dioné (kterou později nahradila →Héra) a dcera Pallas (→Athéna).

Nově příchozí bohové se usídlili na Olympu a oženili se s místními bohyněmi (nebo z nich alespoň učinili své milenky), jako byla →Héra v →Argu, →Gaia (Gé) v →Delfách, →Déméter (jako Matka Země) v →Eleusíně. Ze spojení →Dia (popřípadě dalších bohů) s místními bohyněmi pak vychází řada milostných zápletek, které provázejí příběhy řecké mytologie, především jde o Diovy zálety v různém přestrojení a převtělení. Po příchodu do Řecka se stala Diovou manželkou →Héra, místní bohyně v →Argu, a nahradila tak →Dionu. Sňatek Nebe a Země se stal pro zemi zárukou úrodnosti. Bohyně pak zůstávala ochránkyní sídla vládců i bojovnicí za jeho bezpečnost (Promachos, jak ji známe z Athén). Na tabulkách s lineárním písmem B se vyskytují jména několika bohů, jež známe z pozdějšího období (→Athéna, →Artemis, →Héra, →Hermés, →Dionýsos, →Poseidón).

Po rozpadu mykénské civilizace nastalo tzv. temné období (asi 1125 před n. l. – 900 před n. l.), které tak nazýváme jednak pro nedostatek pramenů z tohoto období (byť právě v této době vznikly Homérovy eposy, a proto také hovoříme o období homérském), jednak kvůli tomu, že šlo o období úpadkové ve srovnání s předchozí vyspělou mykénskou civilizací. V homérském období se ustálil řecký pantheon a jeho uspořádání s nejvyšším vládcem bohů →Diem, sídlícím na Olympu.

Pravděpodobně už z mykénské doby pocházejí názvy některých svátků a měsíců (existují příbuzná jména v Athénách a v Iónii, vznikla tedy ještě před příchodem Řeků). V tomto období se utvořila podoba svatyně tak, jak ji známe z dob pozdějších (otevřený oltář pro spalování obětí, samotný chrám a socha boha v chrámu). V Řecku byl

chrám domovem boha, nikoli shromaždištěm členů náboženské obce k vykonávání bohoslužby. Proto do samotného vnitřku chrámu (*adyton*) neměli obyčejní lidé přístup. Chrám býval většinou během roku uzavřený, otvíral se jednou nebo několikrát do roka, zpravidla u příležitosti významného svátku boha, jenž slídil v chrámu. Nejstarším takovým typem svatyně je →Héraion na ostrově Samu.

V klasickém období byl svět řeckých bohů výrazně ovlivněn systémem vytvořeným →Homérem a propracovaným Hésiodem. Dvanáct olympských bohů, jež vládli světu, bylo podle Hésioda již třetí božskou generací, která přemohla své předchůdce. Vedle těchto dvanácti však existovala celá řada bohů dalších. Podle lidové zbožnosti se nacházeli bohové všude (prameny, řeky, jeskyně, stromy atd.), k tomu patřil rovněž rozšířený kult →héroů. Některé významné slavnosti (→olympijské hry) dosáhly celořeckého významu. Pro bezpečí a blaho města byli určeni významní státní bohové a ti nesměli být za žádných okolností uraženi. Město mělo vlastní bohy také pro svou potřebu, zpravidla jako ochranná božstva (→Poseidón v Korinthu, →Héra v →Argu, →Athéna v Athénách, →Dioskúrové ve Spartě). Athénské Panathénaje byly nejen svátkem na počest boha, ale také velkolepou oslavou města samotného. Město tím, jak rostlo, asimilovalo cizince, a tak i cizí bohy (v Athénách thrácká Bendis, i →Pan a →Asklépios). Vůči přijímání cizích bohů neexistovaly předsudky, Řekové v cizině bez problémů uctívali místní bohy, kteří jim stejně mnohdy připomínali jejich vlastní, jen vyznávané pod cizím jménem. Naopak Řecko a zejména Athény v době své hegemonie lákaly k pobytu řady cizinců, kteří přinášeli své vlastní bohy, a to jak nové, tak naopak marginalizované staré. Tato božstva se stala buď základem nového kultu, anebo byla ztotožněna se členy stávajícího pantheonu (*interpretatio Graeca*).

V poklasickém období se vzrůstem vzdělanosti poklesl i význam mýtu. Dalším důvodem zeslabení tradice byl zánik městských států, a tím i významných kultů na ně vázaných. Náboženství nahradily filozofické systémy (epikureismus, stoicismus). Staré náboženství přežilo delší dobu pouze na venkově, kde se udržoval tradiční způsob života. Jako novinka se objevil kult panovníka (Alexandr Veliký i jeho nástupci – diadochové – byli předmětem kultu na mnoha místech), který byl ovšem rázu politického a nikoli mytologického. Tyto tendence vedly postupně k vytváření monoteistických náboženských představ.

Předkládaná Encyklopedie řecké mytologie je koncipována jako základní referenční příručka, která má čtenáři umožnit pohotově se orientovat ve složitém systému mytologie Řeků. Jednotlivá hesla se-

znamují se základní charakteristikou mnoha postav mýtů, jejich hlavními atributy a se stručnými příběhy, jež provázejí bájný život bohů a hérůů. Doufáme, že touto knihou přispějeme k hlubšímu poznání dávných řeckých bájí, bez jejichž znalosti se dají jen těžko pochopit mnohá významná umělecká díla, jež byla řeckými mytologickými příběhy inspirována.

Abas (2. p. Abanta) – **1.** syn →Lynkea a Hypermnéstry, královny Argu, pravnuke Danaův, vynikající válečník. Jeho manželka se jmenovala Aglaia. Podle některých zdrojů byl zakladatelem Abai ve Fókidě. Otec →Proita a →Akrisia. Jim odkázal své království s tím, že se mají na trůně po roce střídát; **2.** jiný Abas byl synem →Poseidóna a →Aretúsy. Eponymní hérós Abantů, žijících na ostrově Euboi.

Admétos (2. p. Adméta) – král ve Ferách v Thessalii, jeho otcem byl Ferés. Účastnil se honu na kalydónského kance a výpravy →Argonautů. Jako pastýř Admetových ovčích stád sloužil po dobu velkého roku (8 let) bůh Apollón, který byl tímto potrestán, že v odvetu za smrt svého syna →Asklépia zabil →Kyklópy. Protože ho král dobře přijal, Apollón mu nabídl odměnu: Admétos se ucházel o ruku →Alkéstis, ale její otec, král →Peliás, stanovil podmínku, že Alkéstis dostane za ženu ten, kdo přijede na voze taženém lvy a kanci a objedná s nimi jeho závodistiště. Admétos uspěl s Apollónovou a →Héraklovou pomocí. Ovšem Admétos zapomněl před svatbou obětovat →Artemidě a ta se rozhodla, že se pomstí. O svatební noci našel Admétos na lůžku místo nevěsty klubko zmiří. Apollón se přimluvil u →Artemidy, Admétos předložil oběť a získal od Artemidy slib, že až nadejde jeho poslední hodina, bude ušetřen, pokud někdo z jeho rodu za něj dobrovolně zemře. Když se tak stalo, Apollón opil →Moiry, aby je zdržel, kdežto Admétos mezitím přemlouval své rodiče, aby zemřeli místo něj. Jeho rodiče odmítli, ale Alkéstis souhlasila a následně zemřela. Nicméně zakročil Héraklés, který se tam v té době zdržoval v cestě za králem Diomédem. Héraklés s kyjem z olivy (v Řecku sloužila planá oliva k zahánění zlých mocností) předstoupil před →Háda, který odváděl Alkéstis, a zachránil Alkéstis. Ta se mohla vrátit zpět ke svému manželovi. Podle jiné verze →Persefoné považovala za špatnost, aby žena umírala místo muže, a odmítla Alkéstidinu oběť.

A

Adónis (2. p. Adónida) – mýtus o Adónidovi pochází ze Sýrie a než doputoval do Řecka, prošel modifikacemi v Egyptě a na Kypru. Byl vyznáván hlavně ve městě Byblos, ale jeho kult se rozšířil po celém východním Středomoří.

V řeckých mýtech je několik nejasností o Adónidových rodičích a o jeho narození. Podle →Hésioda je tento řecký hrdina synem krále Foiníka z Byblu a Alfesiboie, zatímco Apollodóros ho považuje za syna kyperského krále Kinyry a Metharmy, pravděpodobně dcery asyrského krále Theianta. Obecně se přijímá verze, že →Afrodité přiměla dívku jménem Myrrha (nebo Smyrna), aby se zamilovala do svého otce (jako trest Afroditin za to, že jí Myrrha odmítla vzdát úctu). Její chuva krále opila, aby nevěděl, co činí. Když král ráno zjistil, co se stalo, vyhnal dceru z paláce. Aby bohové odvrátili králův hněv, proměnili dívku v myrhu. Ze stromu, který otec dívky zasáhl mečem (nebo šípem), se pak narodil Adónis.

Po narození dítěte byla Afrodité tak pohnutá krásou dítěte, že ho ukryla a světila →Persefoně, bohyni podsvětí. Ta se však do Adónida sama zamilovala. Když se to dozvěděla Afrodité, šla si do podsvětí vyžádat Adónida zpět. Persefoné ji však odmítla.

Spor mezi oběma bohyněmi byl podle jedné verze urovnán →Díem, podle jiných byl usmířen Kalliopou na Diův popud (který nechtěl rozhodovat v takové nepěkné při o milence). Rozhodnutí bylo takové, že Adónis měl strávit třetinu každého roku vždy s jednou bohyní a poslední třetinu tam, kde on sám chce. Afrodité jej však zmámila svým kouzelným pásem, a tak s ní trávil i zbývající třetinu roku až do své smrti. Byl smrtelně zraněn kancem, což prý způsobila →Artemis. V některých podáních jeho smrt způsobil Afroditin milenec →Arés v podobě kance, který na Adónida žárlil. Zaútočil na něj v pohoří Libanonu, kde Adónis lovil. Odpovědnost se svaluje i na Apollóna, protože jeho syn Erymanthús spatřil Afroditu nahou a ona ho za to oslepila. Afrodité prý z jeho krve vytvořila rychle hynoucí podléšky (anemonky; červené sasanky) a vymohla si u Dia, aby se k ní Adónis mohl vždy na jaře vrátit. Chtěla, aby s ní trávil krásnější část roku a aby jen tu nevlídnější část trávil s →Persefonou. Adónidův příběh je základem pověsti o původu myrhy a růže, která vyrostla z každé kapky prolité krve. Rudě zbarvená voda řek tekoucích z Libanonu byla považována za Adónidovu krev.

Adónidův příběh je přes množství variant příkladem umírajícího vegetativního boha. Blízký vztah k Afrodité a k Persefoně dává mýtus do vztahu k mnoha jiným takovým párům, kde muž umírá a je znovu-

zrozen. Tyto mýty jsou rozšířeny po severní Africe a Blízkém východu. Někdy byl v Adónidovi spatřován předobraz vzkříšeného Krista. Adónis znamená v těchto bájích život přírody, který na jaře vzniká a na podzim hyne. Proto se slavila při svátcích Adónidových prvního dne za hlasitého nářku žen jeho smrt, druhého dne za velikého jásotu jeho návrat; při tom se nosily v slavnostním průvodu obrazy Afrodity a Adónida a nádoby s rychle klíčovými rostlinami (oves), které byly znamením rychlého vzkvétání a uvadání přírody (tzv. zahrádky Adónidovy). Kult Adónidův přišel do Athén pravděpodobně z Kypru v 5. století před n. l.

Adrasteia (2. p. Adrasteie) – **1.** bohyně osudu. Původně asijské jméno Řekové vysvětlovali ve smyslu „Ta, před níž není úniku“; věstecká starěna, zosobnění podzimu. Nejspíše totožná s Rheou Kybelou. Později ji Řekové ztotožnili s Nemesis, a stala se tak posléze bohyně pomsty a osudu. Zobrazovala se zamyšlená s měřidlem v ruce; **2.** jméno nymfy, dcery Melissea a kozí nymfy Amaltheie, která společně se svou sestrou Idou živila malého Dia.

Adrastos (2. p. Adrasta) – mytický argejský král. Syn argejského krále Talaa a Lýsimachy. Po sporu s →Amfiaraem uprchl do Sikyónu, kde ho zdejší král Polybos učinil následníkem. Později se ale s Amfiaraem usmířil a vrátil se na argejský trůn; svou sestru Erifylé provdal za Amfiaraa. Když na Adrastův dvůr přišli vyhnanci →Tydeus a →Polyneikés (provdal za ně své dcery; Polyneikés si vzal Argeiu, Tydeus její sestru Déipylu). Adrastos je podpořil v jejich úsilí o návrat k moci a vytvořil armádu →sedmi proti Thébám, aby vrátil Polyneika na thébský trůn, přestože Amfiaraos předpovídal výpravě smrt všech účastníků, kromě jediného Adrasta. Když výprava ztroskotala, Adrastos unikl díky rychlosti svého koně Ariona, potomka →Poseidóna a →Démétér. V pokročilém věku vedl výpravu sedmi synů předchozích vojevůdců – →epigonů, ale zahynul žalem nad smrtí svého syna Aigialea, který jediný padl při útoku. Králem se stal jeho vnuk →Diomédés.

Aédón (2. p. Aédony) – dcera Pandareova a žena →Zéthova, královna starověkých Théb. Chystala vraždu Sipyla, syna své soupeřky →Nioby, které záviděla početné potomstvo. Místo něho ale omylem zabila svého vlastního syna Itya. V žalu nad synovou smrtí se pokusila o sebevraždu. Byla proměněna bohy ve slavíka (aédón), ptáka, který smutným hlasem pláče nad svým hrozným činem.

Socha Afrodity z Mélu

Aelló viz Harpyje

Afrodité (2. p. Afrodity) – řecká bohyně smyslné lásky, krásy a plodnosti. Jedna z dvanácti velkých olympských bohů. Ztělesňuje tvořivou milostnou touhu, která si podmaňuje všechny tvory: zvířata, lidi i bohy. Také zúrodnuje pole, účastní se porodů a je ochránkyní domácí hojnosti.

Do Řecka pronikl její kult zřejmě až v době mykénské z východu (ze Sýrie). Její orientální (semitský) původ potvrzuje legenda, že se poprvé se vynořila u Pafu na Kypru nebo u Kythéry. Z jejího vztahu k námořní plavbě (Afrodité Pelagiá = Mořská) se usuzuje, že kult Afrodity rozšířili Foiničané přes Kypr a Kythéru. Také přívlastek Úraniá (Nebeská) ukazuje na východní původ, neboť řečtí bohové sídlí na Olympu, nikoli na nebi.

Podle Homéra byla Afrodité považována za dceru →Dia a →Dióny. Lidová etymologie, kterou nám zachoval Hésiodos, však ze slov *afros* (pěna) a *dynai* (vynořit

se) dala vzniknout mýtu, podle něhož se Afrodité zrodila z mořské pěny (Afrodité Anadyomené = Afrodité vynořující se z moře), vzniklé po dopadu genitálií, které usekl →Úranovi →Kronos, do moře. U →Homéra vystupuje jako manželka →Héfaista, jehož často podvádí, nejčastěji s →Areem. Když byl tento románěk prozrazen, Héfaistos oba milence chytil do kovové sítě a vystavil je na posměch ostatním bohům. Z lásky Area a Afrodity se narodili →Erós, Anterós (Protiláska), Deimos (Strach) a Fobos (Hrůza). Afroditinými dalšími milenci byl →Hermés (z tohoto svazku se narodil →Hermafroditos), →Poseidón, →Adónis a →Diónýsos. Uvádí se jako matka →Priapova.

Mýtus o Afroditině spojení se smrtelnými lidmi, např. s Anchisem, je asi orientálního původu. Nesporně orientálního původu je báje o Afroditině lásce k →Adónidovi (symbolu každoročního znovuzrození vegetace). Jejimi průvodci bývají →Hóry, →Charitky a Erós, mimo to Peithó, bohyně lichotivého přemlouvání, Himeros (Touha) a Pothos (Toužení).

V trójské válce podporovala Trójaný, neboť →Paris jí přisoudil jablko určené té nejkrásnější. Krásu a svůdnost naznačují její přízviska Chryseíe (Zlatá), Filommeidés (Usměvavá) a Eustefanos (Krásně ověšená).

Vzhledem ke svému východnímu původu (z mořské pěny) byla nejvíce uctívána na ostrovech a na horách poblíž mořského pobřeží, kde byla přístaviště, např. v Korintu. Z četných kultovních míst proslul zvláště Pafos na Kypru, ostrov Kythéra a hora Eryx na Sicílii (odtud její přízvisko Erycina). Afrodité byla rovněž bohyní přírodních sil a jara. Přízvisko Pandémós (Pozemská) se vykládalo i jako „Sjednotitelka všeho lidu“, a proto se tradovalo, že kult Afrodity zavedl v Athénách →Théseus, sjednotitel Attiky. Často byla slavena bujarými slavnostmi a chrámovou prostitucí a stala se ochránkyní prostitutek.

Afrodité byly zasvěceny: myrta, růže, jablko (které stvořil pro Afroditu Dionýsos jako dar; rozkrojí-li se jablko napříč, objeví se uprostřed každé z půlek její pěticípá hvězda), mák (symbol plodnosti, stejně jako další plody, které obsahují mnoho semínek jako důkaz plodnosti, tedy granátové jablko). Mezi ptáky, kteří táhnou její vůz nebo ji obklopují, jsou holubice a labuť (tyto jako symbol manželské věrnosti), vrabec, vlaštovka (zvěstovatelka jara), delfín (symbol mořské bohyně), lípa (lipovým lýkem se svazovaly věnce, které měla Afrodité v oblibě). Od 4. století n. l. je Afrodita zobrazována nahá, často ve svůdných pozicích, ztvárněna jako ženský akt. Pás Afroditin skrývá roztouženou lásku a lichotky, které omámí každého; stává se tudíž osudovou bohyní.

Agamédes viz Trofónios

Agamemnón (2. p. Agamemnona) – mykénský král, syn →Atrea a Aeropy, vnuk krále →Minóa. Byl postižen prokletím rodu Atreovců. Poté co →Aigisthos zabil Atrea a dosadil jeho bratra Thyesta na mykénský trůn, byli z Mykén vyhnáni i Atreovi synové →Menelaos a Agamemnón. Oba odešli do Sparty ke králi →Tyndareovi. S Tyndareovou pomocí Thyesta svrhli. Oba měli za manželky dcery Tyndareovy manželky →Lédy: Agamemnón →Klytaiméstru, Menelaos →Helenu.

*Zavraždění Agamemnona.
Klytaiméstra vráží meč do Agamemnona,
kterého drží Aigisthos.*

Agamemnón zavraždil Thyestova syna Tantalova i novorozeného syna Klytaiméstry. Donutil vdovu po Tantalovi, Klytaiméstru, aby se za něj provdala. Jejich dětmi byly dcery →Ifigeneia, Chrysothemis a →Elektra a syn →Orestés. Agamemnón se stal králem v Mykénách a jedním z nejmocnějších vládců na Peloponnésu.

Po únosu Heleny, Klytaiméstriny sestry a manželky Agamemnonova bratra Menelaa, byl zvolen vrchním velitelem výpravy proti

Tróji. Během dvou let dal dohromady velkou armádu, která se shromáždila v Aulidě v Boiótii. Loďstvo však uvízlo v bezvětrí. Věstec →Kalchás tuto situaci vysvětlil tak, že se jedná o hněv bohyně Artemidy, který může být usmířen jen obětováním Ifigeneie, Agamemnonovy dcery. Agamemnón se nakonec rozhodl Kalchantově věštbě podrobit a svůj soukromý zájem podřídil zdaru celořecké výpravy.

V desátém roce obléhání Tróje propukl spor mezi Agamemnonem a hrdinou →Achilleem. Agamemnón měl podle věštby vrátit Chryseovnu, dceru Apollónova věstce Chrysa, protože kvůli ní Apollón seslal morové šípy na řecké vojsko. Agamemnón se podrobil, ale za svůj ústupek si vyžádal Achilleovu kořist, Briseovnu. Achilles pak odmítl bojovat a ke smíření došlo až po několika neúspěšných Agamemnonových bitvách a poté, co byl sám zraněn a zjistil, že bez Achilleovy pomoci nebude úspěšný. Jako kořist z dobyté Tróje získal →Kassandru, dceru krále →Priama. Ta mu předpovídala zlé úmysly Klytaiméstriny, ale Agamemnón jí nevěřil. Cassandra porodila Agamemnónovi dva syny, Teledama a Pelopa, a on se s ní navrátil domů. Jeho manželka Klytaiméstra se mezi tím stala milenkou →Aigistha, kterému také svěřila vládu nad Mykénami. Aigisthos s Klytaiméstrou Agamemnona zavraždili v lázni mykénského paláce. Kassandru s jejími syny potkal stejný osud.

U →Homéra vystupuje Agamemnón jako zdatný bojovník, hrdý a zbožný muž, ale spíše než svou udatností a šlechetností, jako hrdinové Achilles a Aias, upoutává svým majestátem a důstojností.

Achelóos (2. p. Achelóa) – 1. bůh stejnojmenné řeky a vládce všech řek, které jsou zároveň jeho bratry, nejstarší syn →Ókeana a →Téthye. Je obvykle zobrazován jako býk s torzem muže a s vousatou tváří (běžné pro říční bohy, zejména na mincích), ale také jako starý šedivý muž s rohy. Bojoval s →Héraklem o →Deianeiru. Ačkoli na sebe během zápasu vzal podobu hada a býka (jako všichni vodní bohové měl schopnost se proměňovat), byl nakonec poražen. Héraklés popadl býka za rohy, mrštil s ním o zem, a Achelóos tak byl poražen. Héraklés utal jeden jeho roh a nymfy z něj udělaly roh hojnosti (je to jedna z verzí vzniku, a to pozdější verze). Někteří starověcí autoři interpretují tento mýtus jako symbol úrodnosti řeky, která byla větší než u jiných. V →Dódóně bylo přikázáno po každé věštbě obětovat Achelóovi;

2. jméno největší řeky v Řecku (ve starověku nazývána Aspropotamos) na hranicích Aitólie a Akarnánie, vlévající se do Ionského moře a pramenící pod pohořím Pindem. Řeka byla ve velké úctě právě proto, že tekla nedaleko Dódóny.

Acherón (2. p. Acheróntu) – jedna z pěti podsvětních řek (někdy také považovaná za jezero), která tvoří hranici mezi světem živých a mrtvých. Jméno znamená „řeka vzdechů“ a je často metaforicky používáno pro samotné podsvětí (zejména v helénistické a římské poezii), protože pramení z útroby země. Přes ni převáží Charón stíny. Podle Řeků je otcem Acheróntu →Hélios, matkou →Gaia. Protože zásoboval vodou →Titány, kteří se vzbouřili proti Diovi, ten ho za to svrhl do podsvětí.

Bylo to také jméno skutečné řeky v jižním Épeiru, kde vytéká z hluboké a temné jeskyně, protéká jezerem Acherúsia, pak se do ní vlévá →Kókytos a vtéká do Patraského zálivu.

Achilleus (2. p. Achillea) – řecký hérós, jeden z největších řeckých hrdinů. Syn smrtelníka →Pélea, krále ve Fthiích v Thessalii a bohyně →Thetis. Matka se obávala o jeho život, a tak ho jako malého koupala v řece →Stygu, aby získal nesmrtelnost (také se uvádí, že ho přes den krmila ambrosií a v noci vkládala do ohně). Od té doby byl nezranitelný; pouze pata, za kterou ho Thetis držela při koupání, byla jediným zranitelným místem na jeho těle. Kotník, poničený tehdy ohněm, nahradil kentaur →Cheirón kostí pohřbeného nejrychlejšího →giganta Damysa, a to dodalo Achilleovi schopnost vyniknout neobyčejnou rychlostí v běhu. Byl svěřen do výchovy →Foinikovi, který ho naučil

Odysseus opřený o kopí přemlouvá sedícího Achillea, aby pokračoval v boji. Za Odyssem stojí Aias, za Achilleem Foinix.

řečnictví a ovládnání zbraní. Vychováván byl také u moudrého kentaura Cheiróna (živil ho jenom vnitřnostmi lvů a kanců), kde se rovněž vyučil lékařství.

Protože podle věštby měl Achilleus zahynout v trójské válce, ukryvala ho prý Thetis na ostrově Skýru v dívčím přestrojení u krále Lykoméda pod jménem Pyrrha. Oženil se zde s Déidameiou, dcerou Lykomédovou a měl s ní syna → Neoptolema. Na Skýru ho vyhledal → Odysseus, který věděl podle → Kalchantovy věštby, že bez Achillea není možné dobýt Tróju. Aby jej odhalil mezi ženami, přišel jako kupec se šperky, mezi něž ukryl meč. Achilleus si místo šperků prohlížel zbraň, a tak se prozradil. Thetis Achillea do války vybavila skvělou výzbrojí a darovala mu svůj svatební dar od → Poseidóna, dva nesmrtelné koně mluvící lidskou řečí. Cestou do Tróje v Mýsii zabil Téléfa a na Tenedu usmrtil Teneda, místního krále a Apollónova syna.

V trójské válce se Achilleus vyznamenal svým hrdinstvím, ale také přímočarým horkokrevným jednáním a smyslem pro spravedlnost. Vedl padesát lodí svých → Myrmidonů. V desátém roce obléhání Tróje propukl spor mezi Achilleem a → Agamemnonem, který si pro sebe vyžádal Achilleovu kořist, Briseovnu. Achilleus pak odmítl bojovat. K návratu do války jej přiměla až smrt jeho přítele → Patrokla, kterého zabil Hektór. Achilleus dostal od → Héfaista novou zbroj a v souboji s → Hektórem jej třikrát pronásledoval kolem hradeb a nakonec zabil. Potom ze msty za smrt přítele připoutal Hektórovo tělo k vozu a vláčel je před hradbami Tróje. Sam později padl, když byl zasažen šípem, který vyslal → Paris a jehož dráhu vedl Apollón. Prý přebývá v Élysiu

nebo na Ostrovech blažených. Známe také některé příběhy z doby obléhání Tróje, které nejsou v Iliadě (zabití Kykna a →Troilos), avšak byly součástí nedochované epické poezie (→epický cyklus).

Achilleus měl vášnivou povahu a byl rozhodně nejdivočejším z Řeků. Jeho chování k mrtvému Hektórovi či obětování trójských zajatců na Patrokově hrobě byly všeobecně považovány za zlé činy. Když byl rozlícen, nešetřil nikoho a nezastavil se ani před zjevivším se bohem, ale na druhou stranu byl hluboce oddán svému příteli Patrokovovi. Věděl, že jeho život bude krátký, jeho smrt byla totiž předpovězena.

Někdy je považován za poloboha a uctíván v některých oblastech Řecka. Chrámy mu byly zasvěceny především ve Spartě a v Élidě.

Bojoval rovněž s →Penthesileou, královnou →Amazonek, která přispěchala na pomoc Tróji (před její smrtí k ní zahořel láskou; protože truchlil nad její krásou, vysmíval se mu ošklivec Thersités, jehož ve vzteku zabil). Známý je rovněž souboj s Memnonem, synem bohyně →Éós. Achilleus zahořel láskou k Priamově dceři Polyxeně, kterou si po pádu Tróje jeho duch vyžádal a jež byla obětována na rekově hrobě.

Aiakos (2. p. Aiaka) – syn →Dia a →Aiginy. Legendární král na ostrově Oinóné (nebo Oinópia), nazvaném později po jeho matce Aigina. Oženil se s Endéis z Megary. Jeho synové byli →Péleus, otec Achilleův, a →Telamón, otec Aiantův. Byl nejzbožnějším člověkem na světě. Modlitby k Diovi ukončily sucho, jež postihlo jeho království. Jindy byli obyvatelé jeho rodné Aiginy vyhubeni morem (který prý způsobila →Héra proto, že právě tam se Zeus ukrýval a byl nevěrný s Aiginou). Zeus, aby Aiaka odměnil, zalidnil ostrov lidmi, proměněnými z mravenců (řecky myrmékes). Byli potom nazýváni →Myrmidoni, ty pak jeho vnuk →Achilleus vedl v trójské válce. →Apollón a →Poseidón jej přizvali, když stavěli hradby Tróje, neboť kdyby se stavby nezúčastnil žádný smrtelník, byla by Trója nedobytná a její obyvatelé by mohli pohrdat mocí bohů. Svou zbožnost projevil Aiakos i tehdy, když jeho synové →Telamón a →Péleus zabili svého bratrance Fóka. Aiakos je oba vyhnal z ostrova.

Pro svou spravedlnost se stal po smrti soudcem v podsvětí spolu s →Minóem a s →Rhadamanthyem (Zeus dokonce nechtěl, aby tito jeho synové museli nést břemeno stáří, ale →Moiry byly proti a Zeus se podvolil); Aiakos soudí Evropany (Rhadamanthys Asiaty, Minós má na starosti složité případy od obou), dokonce soudí i spory mezi bohy. Ojedinele je zmiňován jako strážce vchodu do Tartaru (namísto psa

A

A

→Kerbera) a podle soupisu zhotoveného Moirou Atropou přijímá duše, jež mu přivádí →Hermés.

Aias (2. p. Aianta) – **1.** Aias Menší – syn Oilea, krále Lokrů. Patřil k →Heleniným nápadníkům a bojoval před Trójou jako velitel vojska z Lokridy (vypravil čtyřicet lodí). Byl rychlý, obratný, ale zároveň domýšlivý a bezbožný. Při plenění dobyté Tróje znásilnil v Athénině chrámu →Kassandru, která zde hledala ochranu. Tuto urážku →Athéna potrestala tím, že Aiantovu loď na zpáteční cestě zničila bouří. Aianta však zachránil →Poseidón, který otevřel útes úderem svého trojzubce, když bouře hnala Aiantovy lodi na skalisko. Aias to považoval za další důkaz své výjimečnosti a začal se vychloubat na nebezpečném skalisku. Poseidón ho potrestal, skálu rozbil a Aias utonul. Athéna pak seslala na Lokridu mor a hlad, který podle delfské věštírny mohl být vykoupen každoročním posíláním dívek ze sta lokerských domů do Tróje k službám Athény. Dívky se musely dostat do chrámu nepozorovaně, jinak by byly zabity obyvateli města. Tato povinnost trvala asi až do 2. století před n. l. a je dosvědčena nápisem; **2.** Aias Větší – syn →Telamóna, krále na Salamíně, a Eriboie nebo Periboie, vnuk →Aiakův. Jeden z největších hrdinů trójské války, vůdce salamínského vojska na výpravě. Telamón se již nemohl zúčastnit bojů, a proto poslal do boje své dva syny →Teukra a Aianta. Statečný a krásný bojovník, jež neúnavně vedl Řeky do útoku nebo statečně kryl jejich ústup (souboj s →Hektorem). Po smrti Achillea se ujal jeho syna →Neoptolema. Achilleova zbroj však nebyla přiřčena jemu, ale →Odysseovi. Aiás chtěl v zlosti pobít řecké vůdce, a proto →Athéna seslala na Aianta šílenství. Aiás se vrhl na stádo ovcí v domnění, že to jsou řečtí vůdci a pobil je. Když přišel k sobě, zhrozil se svého činu a probodl se mečem. Telamón později pomstil smrt svého syna tím, že nalákal Odysseovy lodě na útesy u pobřeží svého království. Aiantův hrob byl zřízen na mysu Rhoiteion. Na Salamíně pak byl Aias uctíván jako hērós a měl zde i svou svatyni.

Aiétés (2. p. Aiéta) – syn →Hélie a Ókeanovny Persé. Vládl nejprve v Korintu, později král Kolchidy ve městě Aia. Měl několik manželek (nejznámější je Ókeanovna Idyia, matka čarodějky →Médeie). Na začátku jeho vlády přinesl →Frixos zlaté rouno do Kolchidy, odkud bylo později odvezeno →Argonauty. V době, kdy pronásledoval →Iasona a Médeiu se zlatým rounem, uchvátil moc v zemi jeho bratr Persés. K moci se dostal opět až po letech s pomocí Médeina syna Médeia.

Aigimios (2. p. Aigimia) – syn Dóra, mytického předka Dórů. Bojoval s →Lapithy a s pomocí →Hérakla zvítězil. Aigimios chtěl Hérakla odměnit třetinou svého království, ale to Héraklés odmítl. Héraklés požadoval, aby jeho synové mohli najít v Dóridě útočiště. Později se věřilo, že se zde Héraklovcí usídlili. Aigimios adoptoval Héraklova syna Hylla jako výraz vděčnosti. Společně se svými dvěma vlastními syny (Dymanem a Pamfylem) tak dal jméno třem dóorským kmenům – fýlám: Pamfýlové, Dymánové a Hyllové.

Aigina (2. p. Aiginy) – nymfa, dcera říčního boha Asópa. Byla unesena →Diem na ostrov Oioné u Attiky. Porodila syna →Aiaka, který se stal vládcem ostrova a pojmenoval ho po matce. Později se provdala za Aktora a stala se matkou Menoitia, →Patroklova otce.

aigis (2. p. aigidy) – ochranný znak spojený původně s →Diem, ale později už výhradně s →Athénou. Příkládaly se mu různé tvary, jako ostrý hromový mrak (protože Zeus ho používal se zablýsknutím a hromobitím). Vytvořil si ho jako ochranu z kůže kozy →Amaltheie v době, kdy bojoval s Titány (nebo byl vytvořený →Héfaistem). Je představován jako druh oděvu, někdy pokrytý šupinami a ovinutý hady, s hlavou Medúsy uprostřed. Athéna ho má na svém korunýři a slouží jí nejen jako ochranný prvek, ale i jako útočná zbraň.

Aigisthos (2. p. Aigistha) – syn →Thyesta a jeho dcery Pelopie. Thyestés dostal radu od delfské věštírny, že se bude moci pomstít →Atreovi, pokud bude mít syna. Proto znásilnil svou dceru Pelopii, která porodila →Aigistha. Po narození byl vychováván v horách kozami. Atreus ho přijal jako vlastního syna a uložil mu zabít Thyesta. Aigisthos však zjistil, že Thyestés je jeho otec a zabil Atrea. Pak vládl s Thyestem v Mykénách, dokud nebyl vyhnán →Agamemnonem. Aigisthos však v době Agamemnonovy nepřítomnosti (za trójské války), svedl jeho ženu →Klytaiméstru. Po Agamemnonově návratu ho zavraždil při hostině nebo, podle jiných, v lázni. Sám byl zabit svým nevlastním synem →Orestem.

Aiglé viz **Hesperidky**

Aigyptos (2. p. Aigypta) – syn Béla a dcery Nilu Anchinoé, dvojče →Danaovo, vnuk →Poseidónův. Otec 50 synů, kteří se (až na Lynkea) stali obětmi 50 Danaoven. Vládl v Egyptě, kterému také dal jméno.